

Selman Repišti¹

Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu
Bosna i Hercegovina

KONSTITUCIONALNE TIPOLOGIJE LIČNOSTI U HOMEOPATIJI I AYURVEDI

Apstrakt: Cilj ovoga rada je povezati Kretchmerovu i Sheldonovu konstitucionalnu tipologiju sa koncepcijama koje pripadaju homeopatskoj teoriji i praksi i ayurvedskom nasljeđu. Pokušala se napraviti sinteza psiholoških pristupa i paradigmi alternativne medicine. Date su smjernice za dalja razmatranja ove problematike i izloženo je nekoliko stavova o mogućnosti empirijskog preispitivanja tekovina nekih nekonvencionalnih disciplina u okviru psihologije ličnosti.

Ključne riječi: konstitucionalne tipologije ličnosti, homeopatija, ayurveda.

Uvod

U ovom radu će biti raspravljano o nekoliko tema, te će biti povučen određeni broj paralela, koje su više filozofsko-spekulativne prirode. One se temelje na analognom zaključivanju koje može rezultirati rađanjem hipoteza za neka buduća istraživanja na polju psihologije ličnosti.

Valja razmotriti sljedeća pitanja:

- 1) Mogućnost implicitnog povezivanja psihologije ili nekih njenih podoblasti sa nekonvencionalnim disciplinama, pravcima i terapijskim pristupima;
- 2) Pronalaženje zajedničkih elemenata između tipologija koje pružaju: homeopatija, ayurveda i psihologija ličnosti.

Psihologija je u prošlosti bila povezivana sa ezoterijom, mističnim, okultnim, a često su posao psihologa i psihijatarata obavljale osobe koje su bile vezane za određene vjerske institucije. Oni su liječili mentalne poremećaje istjerivanjem đavola, a osjećanja krivice, stida i kajanja ispovijedanjem grijehova (što je, na neki način, slično modernoj psihoterapiji).

¹ selman9r@yahoo.com

Nažalost, i danas veliki broj ljudi zagovara implicitne teorije psihologije tipa: psihologija = duhovnost; intenzivnim druženjem i posmatranjem ljudi se postaje dobar psiholog; ideal psihologije je bezgrešna duša (npr. u hrišćanskom ili islamskom smislu); psihologija je razgovor; psihologija je manipulacija ljudima...

Sama delikatnost problema kojima se bavi psihologija, daje podlogu za različita tumačenja i preuranjene, pristrasne zaključke o njenom predmetu proučavanja i praktičnim posljedicama.

Postoje, nadalje, tendencije, da se ova naučna disciplina poveže s nekim granama alternativne medicine. Tako Inglis i West (1986) u svoj opsežni vodič alternativne medicine (poglavlje *Terapije*) uvrštavaju sljedeća potpoglavlja: a) "Fizikalne terapije", b) "*Psihološke terapije*" (psihoterapije, bihejviorizam, humanistička psihologija i transpersonalna psihologija), c) "Paranormalne terapije" i d) "Paranormalna dijagnostika". Istaći ćemo da u okviru *psihoterapija* ovi autori ubrajaju biofeedback, meditaciju, autosugestiju i slično! Potpoglavlje "Paranormalna dijagnostika", uporedbe radi, sadrži teme tipa astrologije i čitanja dlana (što, posredno, po pomenutim autorima, spada u psihološke terapije).

U ovom radu će biti uzeti u obzir elementi ili neki sistemi onih doktrina koje su se bar djelimično pokazale koherentnim, validnim i naučno informativnim, čemu i treba težiti u njihovom zajedničkom razmatranju sa dometima psihološke misli.

Tako Hall i Lindzey (1982) u svoju "Teoriju ličnosti" uključuju poglavlje o poimanju ličnosti u istočnjačkoj filozofiji/religiji. Ovakav gest nalazi svoje opravdanje u višestrukim civilizacijskim doprinosima tibetanske, budističke i hinduističke tradicije. Još jedan dokaz leži u činjenici da je naučna psihologija stara tek nešto više od 100 godina, a istočnjačka učenja više od 2500 godina.

U ovom članku će biti obrađen samo *tipološki* pristup ličnosti, koji nalazimo u obje tradicije (i zapadnoj i istočnoj, i ortodoksnoj i nekonvencionalnoj).

Naime, neke od alternativnih grana medicine, postale su toliko popularne, da plijene pažnju alopatskog medicinskog osoblja, te se počinju javno izučavati i legalno praktikovati u sve većem broju zemalja. Ovdje se prvenstveno misli na dijagnostičke, terapijske i edukativne aspekte homeopatije i ayurvede. Zbog ovih razloga, a i svih drugih koji bi prelazili tematske i tehničke okvire ovog rada, autor je odlučio povezati pomenute discipline sa nekim psihološkim sistemima. U ovom slučaju je to urađeno na planu tipologija (ličnosti, konstitucija), a ne nedostaje materijala za razmatranje međusobnih pandana i u drugim aspektima ovih oblasti.

Nasljede psihologije

Rot (1988) govori o dva pristupa problemu ličnosti. Jedan rezultira utvrđivanjem osobina koje karakterišu pojedinca, a drugi prikazom ličnosti u cijelo-

Konstitucionalne tipologije ličnosti...

sti (tj. određivanjem *tipa ličnosti* kojem pojedinac pripada). Prvi pristup je elementaristički (atomistički), a drugi holistički (integrativni). Bavićemo se tipološkim pristupom proučavanju ličnosti.

Dobro je poznata Hipokrat-Galenova tipologija temperamenta (sangvinički, kolerični, flegmatični i melanholični), koju neki smatraju tipologijom ličnosti. Međutim, s obzirom da je temperament samo jedan od aspekata ličnosti, generalizacije ovakve vrste ne nalaze dovoljno opravdanja.

Za naše razmatranje su važnije dvije tipologije koje uzimaju u obzir somatsku podlogu, pa su samim tim konstitucionalne.

Njemački psihijatar Krečmer (1921 prema Rot 1988) polazi od podjele duševnih oboljenja na shizofreniju i manijakalnu depresiju. Nakon toga, povezuje ih sa karakteristikama tjelesne konstitucije (debljina, mišićavost, uska ramena...) i sa osobinama ličnosti (društvenost, realističnost, ozbiljnost...). Konačno, on razlikuje tri tipa tjelesne konstitucije (Hol i Lindzi 1982):

- 1) *astenični* ili *leptozomni* (mršavi, uska ramena, tanki mišići, slab, izdužen, visok)
- 2) *atletski* (razvijenog kostura i mišića, hipertrofiranih ramena, srednjeg do visokog rasta)
- 3) *piknički* (srednjeg rasta, debeo, okruglast).

Što se tiče tipova ličnosti, navode se dva (Krečmer 1921 prema Rot 1988): *shizotimni* (individualizam, ozbiljnost, povučенost, osjetljivost i razdražljivost, hladno ophođenje prema okolini...) i *ciklotimni* (socijalnost, otvorenost, praktičnost, humor i vedrina...). Prvi je nastao iz koncepta shizofrenije, a drugi na osnovu simptoma manijakalno-depresivne psihoze (danas bipolarnog poremećaja). Prvi kao podlogu ima asteničnu ili atletsku, a drugi pikničku konstituciju.

Sljedeća tipologija se nadovezuje na prethodnu, a predlaže je američki psiholog Šeldon (1940 prema Rot 1988). Po njemu, tri su komponente tjelesnog izgleda:

- 1) *endomorfna* (debeli, okrugli, slabo razvijenih mišića i kostiju, mekoća)
- 2) *mezomorfna* (žilavi, sposobni izdržati veliki tjelesni napor, otpornost na povrede, snaga)
- 3) *ektomorfna* (nježni, dobro razvijenog nervnog sistema i čula, neskloni tjelesnim naporima).

Šeldon (prema Hol i Lindzi 1982) je takođe istraživačkim putem odredio "osnovne sačinitelje temperamenta", koji su povezani sa komponentama tjelesnog izgleda (sklopovima tjelesne građe):

- 1) *viscerotonija* (odgovara endomorfnom sklopu tjelesne građe, a podrazumijeva nježnost, druželjubivost, veliku potrebu za hranom, opuštenost, tolerantnost, saradljivost)
- 2) *somatotonija* (odgovara dominaciji mezomorfne komponente, a karakterišu je: moć, nametanje, sklonost fizičkim poduhvatima, agresivnost, aktivnost, neosjetljivost za tuđe emocije)
- 3) *cerebrotonija* (za nju se veže pretežno ektomorfna građa, a podrazumijeva: strašljivost, sklonost samoći, izbjegavanje usmjeravanja pažnje na sebe, suzdržanost, ukočenost).

Savremeni pristupi dolaženja do zajedničkog jezgra, odnosno nadredene osobine velikog broja nižih osobina, sažeti su u faktorsko-analitičkom pristupu. Ovo sličiti tipološkoj paradigmi, samo što je proces empirijski validniji i opravdaniji. Primjer je Eysenckov pristup (prema Fulgosi 1981), gdje se polazi od *specifičnih reakcija* osobe, preko *navika* koje su im nadređene i koje su trajnije, do *osobina ličnosti*, koje na kraju čine *tip* ličnosti (npr. ekstravert). Doduše, ovdje je riječ o dimenzijama ličnosti uopšteno, koje završavaju hijerarhijski najsuperiornijom dimenzijom, ali se isti algoritam može primijeniti i na individuu, čija se klasifikacija ličnosti može uspješno izvršiti na ovaj način.

Homeopatski pristup

Homeopatija je terapijski sistem star oko 200 godina koji se sastoji u korištenju malih doza različitih supstanci u cilju stimulisanja samoregulatornih i samoiscjeljujućih procesa u organizmu. Odabir supstanci se vrši na osnovu podudaranja pacijentovih simptoma sa reakcijama zdravih osoba na datu supstancu (Jonas *i dr.* 2003). Na primjer, crveni luk (*Allium cepa*) inače izaziva suzenje očiju, a on u malim dozama liječi suzenje očiju kod prehlade. Ovo pravilo je poznato kao "slično se sličnim liječi". Takođe, u navedenom primjeru je skriven i drugi homeopatski zakon izlječenja: zakon minimalne doze (dati što manju dozu, tako da lijek ne naštetiti pacijentu, već da mu pomogne onoliko koliko je potrebno). Homeopatski pristup čovjeku je holistički, za razliku od elementarizma koji je osnovna paradigma klasične, ortodoksne medicine. Naime, klasična, zapadnjačka medicina, pokušava liječiti posljedice osnovnog oboljenja (npr. hipertenziju, prehladu). Homeopatijom se pokušava doći do uzroka oboljenja (hipertenziju može izazvati neadekvatan način života, a prehlada može nastati usljed slabosti našeg imunog sistema). Pristup homeopatepraktičara je holistički, jer se uzima u obzir tjelesno, emocionalno i mentalno stanje pacijenta. Smatra se da je svaka od ove tri komponente odraz tzv. vitalne sile (engl. *vital force- Vf*). Stoga, na fizičkom, emocionalnom i mentalnom planu postoje manifestacije slične prirode (tj. odraz istog faktora-vitalne sile). Ona se određuje kao životna energija, *elan*, *č'i* (u kineskoj tradiciji). Istraživa-

Konstitucionalne tipologije ličnosti...

nja pokazuju da je visok nivo vitalne energije pacijenata (procijenjen od strane homeopata) povezan sa: smanjenom mentalnom konfuzijom, boljim raspoloženjem, smanjenim umorom, boljom procjenom kvaliteta života i većim emocionalnim blagostanjem pacijenata (Bell *i dr.* 2004). Ako se konstrukt vitalne sile shvati kao talasna funkcija (što je moguće na osnovu psihofizioloških mjera, tipa moždanih talasa, provodljivosti kože, opšte pobuđenosti organizma...), onda se može naslutiti da ona djeluje na kvantnom nivou. Nadalje, kao što je Newtonova mehanika poseban slučaj Einsteinove mehanike (primijenjena na sisteme u kojima vladaju brzine mnogo manje od brzine svjetlosti), tako je konvencionalnu medicinu moguće smatrati posebnim slučajem kvantnog djelovanja (Milgrom 2007). Drugim riječima, homeopatija bi mogla biti uopšteniji (integrativniji, širi) sistem od zapadnjačke medicine. Problem je što homeopatija, ako djeluje na subatomske nivou, ne mora izazvati opservabilnu manifestaciju koja bi bila detektovana medicinskim instrumentima. Vršena su eksperimentalna (laboratorijska) istraživanja djelotvornosti homeopatije. Tako se putem meta-analize, koju su proveli Jonas *i dr.* (2003), došlo do sljedećih nalaza: tri nezavisna pregleda istraživanja homeopatskih tretmana ukazuju da ona djeluje uspješnije od placeba, a jedan pregled da joj je djelovanje ravno placebo-učinku. Drugi autori kao uzorak koriste dvostruko-slijepa istraživanja (pronađena u bazama tipa MEDLINE i EMBASE) i zaključuju da postoji gotovo podjednak broj pozitivnih i negativnih nalaza o djelovanju homeopatije (Altunç *i dr.* 2007). Smith (2009) objašnjava da je nemoguće postići replikabilnost nekih eksperimenata. Ovdje ubraja i ona koja se tiču homeopatije. Njegova teza je da su jedino zdravlje i bolest izvjesna stanja. Svako stanje organizma koje nije zdravlje ili bolest (a koje je negdje na dimenziji između njih), ne može se kvantifikovati, jer predstavlja konglomerat različitih uticaja i tjelesnih funkcija. Drugim riječima, u pitanju je situacija koja se opisuje kao *matematički haos*. Pošto je homeopatski pristup idiografski (klinički), a ne nomotetički, onda nam je jasno da je u svakom pojedinačnom slučaju prisutan pluralizam varijabli, indikatora, eksternih i internih faktora koji djeluju na ishod tretmana. U okviru paradigme zapadnjačke medicine, vlada strogi determinizam i mehanicistički pogled na ljudsko tijelo i zdravlje. Algoritam koji se koristi u tretmanu određenog oboljenja je: ako bilo koji pacijent pokaže određenu kliničku sliku, daje mu se lijek indiciran za tu sliku. U homeopatiji to nije slučaj (nečija prehlada je nastala zbog jednog uzroka, a prehlada druge osobe je možda sasvim druge prirode). Dakle, kako klasična medicina podrazumijeva sličnost u manifestaciji simptoma različitih ljudi, tako homeopatska medicina tu sličnost nalazi unutar samog pacijenta (tj. njegovih nivoa funkcionisanja). Milgrom (2009) ovo objašnjava kroz fraktalni model stvarnosti: sve što postoji predstavlja seriju samosličnih integrisanih nivoa (u homeopatskom smislu, to je sličnost simptoma na fizičkom, emotivnom i misaonom nivou). Navedeno razmišljanje podsjeća na hermetički pogled na svijet i geslo: "kako gore-tako dolje".

U nastavku je važno istaći podudaranje slike klijenta i izgleda, odnosno svojstava lijeka. Drugim riječima, klasifikacija lijekova prema njihovoj prirodi i simbolici, u isto vrijeme podrazumijeva i klasifikaciju osoba po njihovim psihičkim, tjelesnim i psihofizičkim karakteristikama.

Najveći broj homeopatskih lijekova se pravi od *minerala i metala* (jednim imenom nazvani "strukture"), *biljaka* (npr. velebilje) i dijelova, organa, izlučevina *životinja* (npr. zmija, pseće mlijeko...). Ostali spadaju u neku od sljedećih kategorija: *nozode* (pripravljaju se od oboljelih tkiva, npr. kancerogene ćelije dojke), *sarkode* (zdrava tkiva, npr. ćelije tiroidne žlijezde) i *imponderabilije* (energetski, a ne materijalni lijekovi, tipa X-zraka). Ne ulazimo u raspravu kolika je efikasnost svake grupe lijekova, već su za dalje razmatranje značajne prve tri, koje čine jednu tipologiju ličnosti i konstitucije. Shodno tome, tri tipa ličnosti nazivamo: *tip strukture*, *tip biljke* i *tip životinje*.

Najbolji pregled ponašanja i osobina koje im se pripisuju daje Šankaran (2003), i to na osnovu opsežnog kliničkog iskustva i zaključivanja putem analogije:

1) **Osobe tipa strukture** (odnosno oni kojima treba lijek iz carstva minerala ili metala) su: sistematični, egzaktni, dobro planiraju, govore u ciframa i procentima, često su knjigovođe, građevinci, menadžeri i sl.; imaju velikih problema ukoliko se njihovi šabloni i planovi osujete, prekinu ili ne ostvare; potpis im je uglast i ravan, vole kalkulirati, pouzdani su, slični su u svim situacijama – nepromjenljivog i fiksnog ponašanja; riječi koje najčešće upotrebljavaju su: "Moja veza...", "Moj bankovni račun...", "Moj dom/porodica..."

2) **Osobe tipa biljke** su: osjetljive, u oblačenju su im najčešće prisutni cvjetni dezeni; često su umjetnici ili njegovateljice; na njih se lako utiče; kada opisuju simptome to čine nepotpuno; potpis im je zaobljen i neorganizovan; mekane su, prilagodljive (adaptivne); iritabilne su; imaju veliki strah od bola i emocionalne povrede; interesuje ih umjetnost, zelenilo, muzika; interesovanja su im promjenljiva; prisutna je labilnost u ponašanju; riječi koje najčešće koriste su: "Ja sam osjetljiv na...", "Ne mogu da se nosim sa tim..."

3) **Osobe tipa životinje** su: takmičarski nastrojene, traže pažnju, oprezne su, imaju probleme (teme, komplekse) atraktivnosti i nadmetanja ("Jesam li još atraktivan?", "Jesam li bolji od drugoga?"); agresivne su, napadaju; plaše se neuspjeha u nastupu i u odbrani; govore uzbuđeno i živahno; pišu atraktivno – da ostave utisak; izražajni su; često ljubomorni; strahuju od odbacivanja i izolacije; zaljubljeni su; ophode se sa mnogo odupiranja, uz žestoke promjene ponašanja; riječi koje često koriste su: "Ja skačem na njih...", "Ja ću da ih udarim...", "Nisam dovoljno dobar...", "Ljudska bića su tako okrutna..."

Kod svakog čovjeka je dominantna jedna od ovih tendencija, dok su druge takođe zastupljene u određenoj mjeri, ili se javljaju povremeno.

Konstitucionalne tipologije ličnosti...

Drugi autor, Čauhan (2009) takode navodi interesantne odrednice, odnosno tematske komplekse za svaku, kako on to naziva, vibracionu matricu (tip):

1) **Vibraciona matrica minerala** (danas bismo ovo nazvali sindromni tip, odnosno konstelacija osobina): *organizacija*; *izvođenje* procesa po već utvrđenim pravilima; *odnos* (potreba da imaju sigurne, predvidljive odnose sa drugima); *uloga* (očekuje se da postupe u skladu sa očekivanjima okoline i koja se vežu za određenu ulogu); problemi u njihovom doživljavanju i ponašanju nastaju kada se naruši (ili razori) struktura i kada odnosi nisu stabilni, čime se dovodi u pitanje njihova moć nad situacijom, sigurnost, odgovornost i identitet.

2) **Vibraciona matrica biljke**: reaktivnost i osjetljivost; lako ih pogode stvari iz okoline (smeta im npr. neki miris, vlažno vrijeme...); blagost, emotivnost; plaše se da će ih neko povrijediti.

3) **Vibraciona matrica životinja**: ljubomora, sumnjičavost, nadmetanje; osjećaj da su progonjeni, odnosno da ih neko proganja; dominantni; strah da će biti potčinjeni; tema napada i odbrane; naglašena potreba za slobodom i prostorom; njihovo ponašanje je usmjereno na privlačenje pažnje drugih.

Kao što možemo primijetiti, odrednice koje daju oba autora konvergiraju ka istom i svjedoče o dobroj valjanosti ovih kategorija.

Upoređujući ovu tipologiju sa Krečmerovom i Seldonovom, možemo primijetiti da tip biljke uglavnom odgovara asteničnom (leptosomnom) tipu, odnosno ektomorfnom (cerebrotoničnom). Osjetljivost je ključna karakteristika koja ih povezuje (cerebrotoničari imaju osjetljiv nervni sistem). Tip životinje možemo uporediti sa atletskim tipom, odnosno mezomorfom (somatotoničnost), zbog odrednica kao što su: na(d)metanje, težnja za moći i agresivnost. Tip strukture ne bi mogao biti pandan pikničnom tjelesnom sklopu, odnosno endomorfu-viscerotoničaru. Ovaj tip (strukturu) nalazimo u savremenijim modelima, a možemo ga odrediti kao sklonost ka postizanju visokih rezultata na dimenziji *savjesnosti* (koja obuhvata: kompetenciju, red, dužnost, postignuće, samodisciplinu i promišljenost), što je jedan od pet faktora u FFM ličnosti (Knežević i dr. 2004).

Konstitucije u ayurvedi

Ayurveda je indijska praksa dijagnostike, liječenja i načina života koja je stara oko 5000 godina. Naziv joj potiče od sanskritskih riječi *Ayur* (život) i *veda* (znanje), dakle, "znanje o životu" (Lad 1984). Drugi prevod glasi "mudrost dugog života" (Selvester 1997). Ayurveda obuhvata dijagnostička, fitofarmaceutska i terapijska znanja (Joshi 2004), a od 600. g. p. n. e. do 800. g. n. e. u okviru nje su se razvijale: botanika, zoologija i hemija (Valiathan 2009).

Pregledom nekih od poznatijih naučnih baza podataka (npr. SCOPUS i PUB-MED), evidentan je manji broj naučnih članaka o ayurvedi nego onih o jogi, akupunkturi i tradicionalnoj kineskoj medicini (Patwardhan and Vaidya 2009). Međutim, ove naizgled odvojene vrste terapije, imaju zajedničku osnovu koja se određuje kao *istočnjačka misao i pogled na svijet*. Sve četiri zagovaraju holističku perspektivu, što znači da se rukovode postavkom: svaki element je umanjena, nešto zamagljena kopija cjeline (tj. jedan organ odslikava stanje cijelog organizma, ali njegovo stanje nije dovoljno za precizan zaključak o organizmu kao cjelini). Nadalje, u okviru istočnjačkog pogleda na život, ističe se vjerovanje u identitet mikrokosmosa (čovjeka) i makrokosmosa (univerzuma), a ljudsko tijelo se posmatra kao "kosmički rezonator" (Valiathan 2009). Jasnije rečeno, tijelo i um odslikavaju stanje okoline u kojoj se nalaze, pa ayurveda nudi recepte za kvalitetan život: boravak u prirodi (kada smo, po ovom učenju bliži vlastitoj prirodi i suštini), te ravnoteža i umjerenost u: hranjenju, aktivnosti i odijevanju.

Ayurveda se kroz svoju istoriju deklarirala kao mistično-religijski pristup, ali i empirijski pristup. Zimmermann (1987 prema Engler 2003) navodi da je ona impregnirana religijskim vokabularom, dok Chattopadhyaya (1977 prema Engler 2003) ističe kako joj je magijsko-religijski aspekt pripisan nešto kasnije □ s početkom vladavine tadašnjih sveštenika. Npr. jedan od najranijih spisa u kojima je izložena ayurvedska medicina, je Atharvaveda (1500. g. p. n. e.). U njoj se obrađuju sljedeće teme: plodnost, zdravlje, bolest, anatomija i biljni lijekovi (Valiathan 2009). Engler (2003) ističe da se ayurvedsko znanje sticalo opserviranjem fizičkih simptoma i stanja (snaga, bol, apetit, varenje, spavanje...), direktnim participiranjem u seciranju humanih i animalnih leševa i procesom "yuktija". *Yukti* je proces dolaska do zaključaka na osnovu svijesti o nekoliko događaja, okolnosti i opservacija vezanih za isti objekat (npr. zdravlje ljudi). Ovaj proces se čini pretečom obezbjeđivanja *konstruktne valjanosti i pouzdanosti mjerenja*. Psihometrijska teorija i praksa određuje konstruktnu valjanost kao nepromjenjivost predmeta mjerenja, pretpostavljenog na osnovu međusobnih korelacija njegovih manifestacija. Dakle, varijable koje imaju određeni stepen međusobne sličnosti mogu rezultirati izdvajanjem zajedničkog/ih faktora, koje nazivamo latentnim varijablama (hipotetičkim konstruktima). Sličan je princip sa ustanovljavanjem tipova konstitucija, koje su superordinirane kategorije njihovim specifičnim pojavnim oblicima.

Pouzdanost mjerenja se odnosi na njegovu preciznost. Ukoliko uzmemo u obzir stanje pacijenta u nekoliko vremenskih tačaka i ispitamo ga putem nekoliko metoda, onda možemo pretpostaviti da će naši nalazi biti pouzdani (precizni).

Kako smo istakli, ayurveda je jedno vrijeme bila žrtva ortodoksne tradicije. Stoga, nije moglo doći do korekcije nekih anomalija u njenim pretpostavkama i primjeni, čime je onemogućena u napredovanju ka većoj empiričnosti (Meulenbeld 1987 prema Engler 2003). Prema Engleru (2003), ayurveda je prešla

Konstitucionalne tipologije ličnosti...

tri istorijska stepenika: 1) povezanost sa magijsko-religijskom vedskom tradicijom, 2) nezavistan tok kao empirijsko-racionalna tradicija i 3) asimilacija u ortodoksnu tradiciju brahmičkih sveštenika.

U ayurvedi se vjeruje, pored ostalog, da biološkim, psihičkim i psihopatskim procesima upravljaju tri tjelesna soka (tri osnovna principa), nazvana *doše* (Lad 1984). Ipak, bukvalno značenje riječi "doša" je "ono što izaziva propadanje, odumiranje" (Selvester 1997). Takođe, bolest se razumije kao rezultat nastojanja tijela da sačuva samo sebe, odnosno kao reakcija imunog sistema na prijeteće stanje i okolnosti.

Doše su nazvane: *vata*, *pitta* i *kapha*. Dominacija pojedine doše kod osobe znači i karakteristične fiziološke reakcije, morfološke osobine i specifične načine reagovanja i ponašanja (koji će u nastavku biti detaljnije opisani).

1. Osobe kod kojih preovlađuje *vata* princip su: mršave, promjenljivog apetita, nervozni, nemirni, nestrpljivi, brzo govore, nesigurni u sebe, imaju nepredvidljive reakcije i stalnu potrebu da nešto rade (Kapetanović 1999).

Lad (1984) navodi da su oni takođe skloni duševnoj nestabilnosti, netoleranciji, nisu samopouzdana, slabije rasuđuju i anksiozni su. Njihovi mišići su slabo razvijeni, a ruke i stopala su im hladni.

2. Ljudi kojima dominira *pitta* doša, umjerene su težine, visoke inteligencije, samouvjereni, hrabri, razdražljivi, strasni, jako agresivni, okrutni su prema neprijatelju (dobri vojnici i ratnici), imaju prodoran pogled i često ne biraju sredstva da dođu do cilja □ tj. makijavelisti su (Kapetanović 1999).

Oni su takođe skloni emocijama bijesa, mržnje i ljubomore; oštroumni su i dobri govornici, ambiciozni su i vole biti vođe (Lad 1984).

3. Osobe izražene *kapha* doše su debeli, okruglog lica i tjelesno su neaktivni. Govore sporo i strpljivi su, te poštuju starije i autoritete. Vole porodicu i djecu, a indiferentni su na seks (Kapetanović 1999). One su još tolerantne, privržene, ljubazne, posesivne i sputane. Vole mir i lako opraštaju. Govor im je monoton, a spavaju veoma dugo (Lad 1984).

Osim ovih, čistih konstitucija, postoje i četiri mješovite (*vata-pitta*, *vata-kapha*, *pitta-kapha* i *vata-pitta-kapha*). Dakle, imamo sedam tipova konstitucija, a ljudi češće imaju elemente više od jedne konstitucije (Kapetanović 1999).

Vata doša ima dodirnih tačaka sa Kretchmerovim astenikom (leptosomom), odnosno sa Šeldonovim ektomorfom-cerebrotoničarem. To je vidljivo u sljedećim osobinama: mršavost, reaktivnost nervnog sistema i nesigurnost u sebe. Neke paralele možemo povući i sa homeopatskim tipom biljke (osjetljivost i promjenljivost).

Pitta doša je slična atletskoj konstituciji, odnosno mezomorfom sklopu tjelesne građe i somatotoničnim "sačiniteljem temperamenta" (zaključeno na osnovu osobina kao što su: prosječna tjelesna masa, okrutnost i agresivnost). Također, ona je slična tipu životinje (tema ljubomore, ljutnja i bijes, napadanje, uloga vođe).

Kapha doša je pandan pikničkoj konstituciji i endomorfnom, odnosno viscerotoničnom tipu (na šta ukazuju osobine: debljina, tolerantnost, opuštenost, privrženost-druženje). Ona djelimično odgovara vibracionoj matrici minerala i to samo u smislu naglašavanja stabilnosti veza i odnosa (sa porodicom i partnerom), te poštivanja autoriteta (što podrazumijeva bespogovorno pokoravanje pravilima dominantnije osobe).

Valja primijetiti da se i ovdje pominju tjelesni sokovi, kao i u Hipokrat-Galenovoj tipologiji temperamenta, pa bismo mogli doći do nekih analogija. Flegmatični temperament odgovara, po uvjerenju ovih autora, prevalenciji sluzi, a možemo ga povezati sa dominacijom *kapha* doše. *Pitta* doša bi se mogla povezati sa sangviničnim temperamentom (dobre vode, samouvjereni, hrabri), ali i sa koleričnim temperamentom (žučni, okrutni, agresivni). *Vata* doša i melanholični temperament imaju dodirne tačke u osobinama kao što su nesigurnost u sebe (nedostatak samopoštovanja) i sklonost nerviranju (emocionalna labilnost).

Neumann (2003 prema Hankey 2005) upoređuje tri doše sa tri ključna faktora u tibetanskoj medicini: rLung, mKrishpa i Badkan. Oni redom odgovaraju: *vata*, *pitta* i *kapha* doši.

Osim toga, izvršeno je istraživanje u cilju opravdanosti klasifikacije ljudi na osnovu tri doše. Joshi (2004) je angažovao nekoliko ayurvedskih doktora na sastavljanju iscrpne liste karakteristika navedene tri konstitucije. Na osnovu tih navoda, trebalo je biti moguće napraviti date distinkcije. U ulozi kriterijuma, predviđen je vektorski prikaz proporcija zastupljenosti svake konstitucije kod svakog učesnika istraživanja. $Y = (Y_v, Y_p, Y_k)$ je algebarski prikaz opisanog vektora, gdje su: Y_v -*vata* udio, Y_p -proporcija *pitta* konstitucije i Y_k -udio *kapha* konstitucije kod pojedinca. Rezultati istraživanja idu u prilog uspješnoj klasifikaciji ljudi u jednu od ove tri kategorije. Eysenckov PEN sistem (psihoticizam, ekstraverzija i neuroticizam) je tripartitna struktura koja leži u osnovi osobina ličnosti, a trihotomni klasifikacioni sistem ayurvede bi obuhvatao (pored osobina ličnosti) i tjelesno-fiziološki aspekt individue. Ovo upućuje na mogućnost primjene znanja o došama u biologiji: pri otkrivanju specifičnih obrazaca homeostaze, metaboličke regulacije, proizvodnje materija, njihove obrade, protoka i izbacivanja iz organizma (Hankey 2005).

Za dalju analizu doša i njihovu primjenu u klasifikaciji ličnosti i tjelesnih konstitucija, Joshi (2004) preporučuje faktorsku analizu u užem smislu, analizu glavnih komponenti (PCA) i multivarijantnu regresiju. Navedena statistička oruđa se uveliko primjenjuju u savremenoj psihologiji i predstavljaju uspješan način kvantifikacije složenih odnosa između psihičkih funkcija i objektivne stvarnosti.

Bliska hinduističkoj tradiciji (u koju se ubraja ayurveda) je i klasična budiistička "psihologija". Njoj pripada tzv. "najviše učenje" (*abhidhamma*), koje se može smatrati istočnjačkom teorijom ličnosti. U okviru nje su specifikovane

Konstitucionalne tipologije ličnosti...

osobine triju tipova ličnosti: *senzualna* ličnost (čista, ljupka, učtiva, ljubazna, pažljiva, dobar radnik, vješta), *mrzovoljna* ličnost (nemarni, bijesni, zlobni, zli, zavidni, brzo jedu, neprikladno obučeni, usmjeravaju pažnju na nečije nedostatke, prije nego na prednosti i pozitivne strane) i *zabludjela* ličnost (nevješti u radu, prljavi, brbljivi, smeteni, tromi, lijeni, povode se za tuđim mišljenjem, ali i tvrdoglavi i nepopustljivi). Ovi podaci mogu biti dostupni pažljivim posmatranjem načina kretanja i stava osobe (Buddhaghosa 1976 prema Hol i Lindzi 1982).

S obzirom da navedena tipologija, u stvari, predstavlja konstelaciju vrednosnih sudova (osoba je uredna i učtiva ili neuredna i tvrdoglava), neće biti upoređivana sa prethodnim tipologijama. Još jedan razlog je to što "najviše učenje", pažljivije gledano, opisuje jedan kontinuum, čiji je pozitivni (gornji) ekstrem skup društveno i etički poželjnih osobina, a donji (negativni) ekstrem spoj onih osobina koje jedna socijalna sredina sankcioniše i nepovoljno prosuđuje. Dakle, ovdje nisu prisutne tri kvalitativno različite kategorije, već samo razlike u stepenu socijalne prihvatljivosti određenih obrazaca ponašanja i djelovanja.

Zaključak

Kao što smo uspjeli pokazati, postoji sličnost između tipologija datih tokom razvoja psihologije kao nauke i onih koje su nastale u svjetlu alternativnih, nekonvencionalnih pristupa.

Postavlja se pitanje empirijske provjere datih sistema, uz upotrebu rigoroznog matematičko-statističkog oruđa. Jedno je jasno □ materijala je sasvim dovoljno za rađanje istraživačkih hipoteza i početak preispitivanja onih saznanja koja su često apriorno odbacivana i opovrgavana.

Interesantno je da su skoro sve navedene tipologije trihotomne. Fajgelj (2005) navodi da postoji naglo povećanje informativnosti ukoliko se pređe s binarne na trinarnu kategorizaciju, dok povećavanjem broja kategorija na više od tri nema neke značajne prednosti. Takođe, poznat je i Aristotelov stav o tome da je tri idealan broj koji ima početak, sredinu i kraj.

Što se tiče same opravdanosti bavljenja tipovima ličnosti, možemo reći kako su ljudi po prirodi skloni smještati osobe, stvari i pojave u kategorije, tj. u određene mentalne fioke koje omogućavaju lakše snalaženje u moru informacija, događaja i vijesti kojima smo svakodnevno izloženi. Dakle, i kada nauka ponudi bolja rješenja od tipologija ličnosti, laici će i dalje težiti pojednostavljenju i pristrasnom uobličavanju stvarnosti, s ciljem njene bolje klasifikacije i razumijevanja. Pripisivanje tipoloških etiketa je bilo prisutno tokom cijelog razvoja ljudske civilizacije (u raznim oblicima), iz razloga potencijalne predvidljivosti ponašanja određenog člana društva ili davanja adekvatne njege i medicinske pomoći (za svaku *grupu* pacijenata ili oboljenja propisivana je odgovarajuća terapija karakteristična baš za *tu* vrstu bolesti, npr. u homeopatiji i ayurvedi).

Fajgelj (2005) iznosi zapažanje da je od tipova do stereotipova mali korak u zaključivanju. Stoga ih treba uzimati s oprezom i uvijek kritički propitivati njihovu naučnu i praktičnu utemeljenost.

Namjera autora ovog rada je i uporedba istočnjačke i zapadnjačke misli koja je oblikovala istoimene kulturne obrasce. Bez obzira što su istaknute sličnosti između određenih civilizacijskih tekovina zapadnog i istočnog dijela svijeta, postoji težnja ka nipodaštavanju i omalovažavanju kineske i indijske tradicije. Samoljubiva i samodovoljna zapadnjačka misao, kao da je posjekla svoje korijene, u cilju vlastite afirmacije i opredijeljenosti u pravcu pragmatizma i utilitarizma. Svijest o kontinuitetu postojanja ljudskog roda određuje naš identitet i integritet. Iskustva koja se prenose s generacije na generaciju, bilo formalno (putem obrazovnog sistema) ili neformalno (u krugu porodice i tokom samostalnog sticanja znanja), korisna su nam da preispitamo vlastite ideje o svijetu, životu, istoriji i vladajućim društvenim vrijednostima. U naučnom smislu, poznavanje različitih kultura i njihovog sveukupnog stvaralaštva, može koristiti kao polazna tačka za istraživanja van humanističkih nauka. Preciznije, predmet istraživanja onih disciplina koje se primarno temelje na deskriptivnim podacima i anegdotskim zapisima, može se smjestiti u kontekst društvenih nauka, te kvantifikovati i operacionalizovati, u cilju objektivnog mjerenja.

Konkretnije, konstitucionalne tipologije bi se koristile u cilju zadovoljenja načela parsimoničnosti, jer same po sebi uključuju obilje podataka, organizovanih u okviru samo nekoliko kategorija. S obzirom da su tipologije nastajale na osnovu iskustava naroda čija su tekovina, one bi nudile mnogo informacija o kognitivnom sklopu i perceptivnim obrascima datog naroda. Retrospektivno, mogle bi se procijeniti njihove reprezentacije vanjskog svijeta, misaone sheme i shvatanja o prototipovima pojedinih kategorija. Drugim riječima, zaključivali bismo o kognitivnoj arhitektonici i opažajnoj diferencijaciji drevnih naroda.

Opažanjem drugih i nalaženjem međusobne sličnosti/različitosti oblikujemo vlastitu osobenost i postavljamo granice prema vanjskom svijetu. Na neki način, to je uslov opstanka nas kao jedinke. Takođe, imamo potrebu za gregarnošću i afilijativnošću, odnosno povezivanjem sa drugima i pripadanjem grupama. Ukoliko možemo sebe opisati u terminima određenog tipa konstitucije, time dobijamo dobru podlogu za konstituisanje tjelesnog, emocionalnog i intelektualnog aspekta vlastite ličnosti. S druge strane, sama svijest da pripadamo određenoj kategoriji (npr. "struktura", "kapha"...) znači i pripadanje skupini ljudi koji takođe potpadaju pod datu kategoriju. Time se gradi socijalna ličnost i samouvjerenost, uz percepciju manje usamljenosti i veće društvene podrške. Negativan aspekt kategorizacije ogleda se u nepodudaranju između različitih konstitucija (npr. "biljke" i "životinje"), što se može odraziti na bračne probleme, proces međuljudske komunikacije i mogućnost razumijevanja drugoga (empatija). Mišljenje da slično privlači slično (npr. u romantičnim veza-

ma) ima više potpore od stava da se suprotnosti privlače. Iz toga proizlazi zaključak o većem konfliktu između različitih osoba, koje pripadnost vlastitoj grupi pretjerano ističu, a negativne odrednice pripisuju članovima druge grupe. Kategorizacija u širem (nacionalnom i političkom) smislu dovela je do međugrupnih sukoba (npr. ratova), pa smatram da ona može biti korisna (u pozitivnom smislu) jedino na personalnom, odnosno idiografskom nivou. Dakle, u okviru psihologije ličnosti i naučnih modela koje je proizvela ova teorijska disciplina.

Literatura

- Altunç**, Umut, Pittler, Max H. and Ernst, Edzard. 2007. Homeopathy for Childhood and Adolescence Ailments: Systematic Review of Randomized Clinical Trials. *Mayo Clin Proc* 82 (1) : 69-75.
- Bell**, Iris R., Lewis, Daniel A., Lewis, Sabrina E., Brooks, Audrey J., Schwartz, Gary E. and Baldwin, Carol M. 2004. Strength of Vital Force in Classical Homeopathy: Bio-Psycho-Social-Spiritual Correlates Within a Complex Systems Context. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 10 (1) : 123-131.
- Čauhan**, Dineš. 2009. *Putovanje u ljudsko središte*. Novi Sad: "HAHNEMANN".
- Engler**, Steven. 2003. "Science" vs. "Religion" in Classical Ayurveda. *Numen* 50: 416-463.
- Fajgelj**, Stanislav. 2005. *Psihometrija: metod i teorija psihološkog merenja*. Beograd: CPP.
- Fulgosi**, Ante. 1981. *Psihologija ličnosti: Teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hankey**, Alex. 2005. The Scientific Value of Ayurveda. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 11 (2) : 221-225.
- Hol**, Kelvin S. i Lindzi, Gardner. 1982. *Teorije ličnosti*. Beograd: Nolit.
- Inglis**, Brian i West, Ruth. 1986. *Alternativna medicina*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Jonas**, Waine B., Kaptchuk, Ted J. and Linde, Klaus. 2003. A critical overview of Homeopathy. *Annals of Internal Medicine* 138 (5) : 393-399.
- Joshi**, Rajani R. 2004. A Biostatistical Approach to Ayurveda: Quantifying the Tridosha. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 10 (5) : 879-889.
- Kapetanović**, Mirjana. 1999. *Vegetarijanski kuhar sa uputama iz ayurvedske medicine*. Konjic: autorovo izdanje.
- Knežević**, Goran, Džamonja-Ignjatović, Tamara i Đurić-Jocić, Dragana. 2004. *Petofaktorski model ličnosti*. Beograd: CPP.

- Lad**, Vasant. 1984. *Ayurveda- the Science of Self healing*. New Mexico: Lotus Press.
- Milgrom**, Lionel R. 2007. Toward a Unified Theory of Homeopathy and Conventional Medicine. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 13 (7) : 759-769.
- Milgrom**, Lionel R. 2009. Falling Trees, Fractals and Sophistry: Some Philosophical "Biohazards" En Route to Reconciling Biomedicine and Homeopathy. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 15 (11) : 1247-1254.
- Pathwardhan**, Bhushvan and Vaidya, Ashok D. 2009. Ayurveda: scientific research and publications. *Current Science* 97 (8) : 1117-1121.
- Rot**, Nikola. 1988. *Psihologija ličnosti* (14. izdanje). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Selvester**, Joseph. 1997. Ayurveda: 5000-Year Old Medical Science for the Next Millenium. *Total Health* 19 (5) : 56-58.
- Smith**, Cyril V. 2009. Can Homeopathy Ameliorate Ongoing Sickness. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 15 (5) : 465-467.
- Šankaran**, Radžan. 2003. *Duša lekova*. Novi Sad: "HAHNEMANN".
- Valiathan**, Marthanda S. 2009. An Ayurvedic View of Life. *Current Science* 96 (9) : 1186-1192.

Primljeno: 01.12.2009.
Prihvaćeno: 19.03.2010.

Selman Repišti

**CONSTITUTIONAL PERSONALITY TYPOLOGIES IN
HOMEOPATHY AND AYURVEDA**

The aim of this paper is to connect Kretchmer and Sheldon's constitutional typology with concepts belonging to homeopathic theory and practice and ayurveda heritage. An attempt to synthesize psychological approaches and paradigms of alternative medicine has been made. This is followed by directions for further examination of these issues and several standpoints on possibilities for empirical reexamination of heritage of some unconventional disciplines within the branch of personality psychology.

Key words: constitutional personality typologies, homeopathy, ayurveda.